

ZAKON IZ KAZALIŠTA GLEDAN

Ana Lederer

UDK: 792(497.5)(094)

U tekstu se analizira primjena Zakona o kazalištima u praksi. Od prvoga zakona iz 1991. sve do važećega donesenoga 2006., nije postignut cilj reformiranja kazališne djelatnosti u Hrvatskoj: do danas ni zakoni koji se neposredno odnose na kazalište kao ni brojni drugi zakoni što imaju važnoga utjecaja na život teatra, ne omogućavaju kvalitetan okvir umjetničkom stvaranju i produkcijskom pogonu. Praksa je pokazala da brojne pravne praznine i nedorečenosti Zakona otežavaju upravljanje i organizaciju rada kazališta, pokazavši se ujedno nedjelotvornim i nestimulativnim za kvalitetu i umjetničku propulzivnost.

Ključne riječi: zakon o kazalištima; kulturna politika; nacionalno kazalište; kazališna produkcija

Na okruglom stolu koji su 2006. u Rijeci organizirali Hrvatski centar ITI i HNK Ivana pl. Zajca uoči drugoga čitanja novoga prijedloga Zakona o kazalištima u Hrvatskom saboru, okupivši mahom kazališne praktičare iz naše zemlje, ali i iz susjednih zemalja (Austrija, Slovenija, Srbija),

razgovaralo se ne samo o zakonskoj regulativi nego i o brojnim drugim organizacijskim, financijskim i umjetničkim pitanjima suvremenoga teatra, s posebnim naglaskom na problem nacionalnih kazališta. U tom zanimljivom i konstruktivnom dijalogu, posebice čitajući ga danas iz osobnoga iskustva primjene istoga još uvijek važećega Zakona o kazalištima u teatarskoj praksi, ne treba ozbiljno shvatiti tek jednu dramatičnu misao sudionice toga razgovora, izrečenu vjerojatno samo kao skretanje pažnje na važnost aktualne teme – misao kako zakon »ukida mogućnost opstanka umjetnosti u kazalištu, na svim razinama i za sva kazališta.«¹ Za samu predstavu, za njezin umjetnički proces i doseg podjednako, zakon je potpuno nevažan; i predstave i važna kazališna razdoblja događaju se neovisno i bez obzira na legislativu ili zakonsku regulativu. Isto tako, ni kulturna politika kao ni njezini pravni i organizacijski okviri nisu zalag nastanka ili opstanka umjetnosti, a nisu ni uzroci kazališnih kriza.

Institucionalizacijom kazališne prakse osiguravaju se organizacijski i financijski uvjeti za umjetničko djelovanje, ali takvim ozakonjenjem državnog ili gradskog vlasništva nad kazalištem neizbježno se otvaraju vrata utjecaju politike i njezinim pokušajima upletanja u programske, repertoarne i estetske aspekte kazališne prakse. Pavis kaže kako bi »neutralnost riječi praksa« u sintagmi *kazališna praksa* trebala spriječiti da idealiziramo procese »umjetničkog stvaranja« budući da je naglasak stavljen na zajedničko djelovanje scenskih iskazivača,² a ti su procesi stvaranja nukleus i smisao same *kazališne produkcije* koja podrazumijeva i materijalnu prirodu kazališne djelatnosti što se u jednom aspektu ostvaruje i kroz blisku suradnju između tehničkog i umjetničkog osoblja te administraciju shvaćenu kao sastavni dio toga stvaralačkog posla. Upravljanje tim produkcijskim procesima u stvaranju predstave odnosno kazališta u

---

¹ Gotovac, Mani, u: »Kazališni zakon na okruglom stolu u Rijeci«. *Kazalište*, 25/26, Zagreb, 2006., str. 51.

² Pavis, Patrice, *Pojmovnik teatra*. ADU Zagreb, Centar za dramsku umjetnost Zagreb, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2004., str. 164.

rukama je intendanta/ravnatelja koji određuje umjetnički profil pojedinoga teatra ili, kako je u spomenutoj diskusiji rekao intendant Opere Graz, Joerg Koessdorff: »Bit kazališta je u neprestanom događanju, a estetika tog događanja odluka je intendanta.«³ Ipak, naivno je misliti i tvrditi kako je u uhodanom i podrazumijevanom sustavu subvencioniranoga javnoga kazališta iz državnog/gradskog/županijskog proračuna – i institucionalnog i izvaninstitucionalnog (kolokvijalno pogrešno zvanom neovisnim) – moguće potpuno ostvarenje umjetničke, estetske i programske vizije intendanta/ravnatelja, kad je upravljanje kazalištem ovisno o kulturnoj politici osnivača i vlasnika što određuju pravni, organizacijski i financijski ustroj.

Tranzicijski problemi petrificiranoga sustava institucionalne hrvatske kulture – koji se sve do završetka Domovinskog rata realno nije ni mogao baviti samim sobom odnosno svojim reformiranjem – još uvijek su živi, posebice u kazalištu. Doduše, od 1990. nova samostalna država Republika Hrvatska niz zakona i propisa morala je uskladiti s Ustavom, donoseći ih radi zaštite temelja nacionalne kulture i njezina funkcioniranja kao i poticanja umjetničkoga stvaralaštva,⁴ pa tako i Zakon o kazalištima 1991.,⁵ ali prenormiranost, velika raznolikost propisa i pravno-tehnička nesavršenost⁶

---

³ »Kazališni zakon na okruglom stolu u Rijeci«, str. 49.

⁴ »Jamči se sloboda znanstvenog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Država potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti.

Država štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote.

Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.« Ustav Republike Hrvatske, Članak 69 (pročišćeni tekst, »Narodne novine«, 85/2010.).

⁵ Jedan od ciljeva Zakona o kazalištima 1991. bio je da se u skladu s Ustavom mora osigurati »da kazališna djelatnost i u organizacijskom i u materijalnom pogledu bude zamjetan čimbenik kulturnog napretka i ostvarivanja osobnih sloboda građana Republike«. (Fascikl *Zakon o kazalištima*, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU.)

⁶ Josipović, Ivo, »Pravne i organizacijske odrednice hrvatske kulturne politike«. *Zbornik PFZ*, 47(5), Zagreb, 1997., str. 593. Pregledni znanstveni rad

ostale su neriješenim problemom hrvatskoga kazališnoga zakonodavstva od samoga početka sve do danas. Usprkos intenciji mijenjanja kazališne prakse što se u Zakonu o kazalištima 1991. reflektira kao kulturna politika naše nove države, sve do danas živo iskustvo te iste prakse pokazuje kako Zakon čak i u nekim svojim dobrim rješenjima ostaje tek niz papirnatih članaka i paragrafa što se zapravo ne primjenjuju. Zakon iz kazališta gledan nema veze s realitetom žive kazališne prakse ili, kako je rekao Georgij Paro misleći na dva Zakona o kazalištima (1991., 1997.) u razdoblju svoje intendature, »koja nisu zaživjela, i to ne zato što nisu bila dobra, već zbog toga jer su se odnosila na stanje u kazalištima kakvo nije, a zakon bi htio da jest«. ⁷ Nije se teško složiti s Parom da je najbolji onaj zakon koji prepoznaje realitet te ga poboljšava »u namjeri da stimulira i omogućuje kvalitetu«, ⁸ ali do sada ni zakoni koji se neposredno odnose na kazalište kao ni brojni drugi zakoni što imaju važnoga utjecaja na život teatra, ne omogućavaju kvalitetan okvir umjetničkom stvaranju i produkcijskom pogonu.

Upravo iz perspektive umjetničke i produkcijske dinamike suvremenoga kazališta, danas tako jednostavno i nevino zvuči našim nacionalnim, jezičnim i umjetničkim težnjama bremenit prvi Zakon o kazalištima iz 1861. u »praskozorje nacionalnog parlamentalnog života«⁹ donesen s ciljem profesionalizacije hrvatskoga kazališta i nikada potvrđen od cara Franje Josipa I. Od tada do danas, kroz sve zakone o kazalištima moguće je pratiti

---

nastao je kao dio izvješća pripremljenog za Vijeće Europe i odnosi se na stanje zakonodavstva na dan 1. siječnja 1991.

⁷ Paro, Georgij, »Hrvatsko kazalište danas je intelektualno i moralno neprepoznatljivo«. Razgovarao Igor Mrduljaš. *Hrvatsko slovo*, 30. prosinca 2005., Zagreb, str. 6.

⁸ Paro, Georgij, »Hrvatsko kazalište danas je intelektualno i moralno neprepoznatljivo«, str. 6.

⁹ Batušić, Nikola, »Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, u: *Krležini dani u Osijeku 1995.*, Druga knjiga, HNK u Osijeku, Pedagoški fakultet, Osijek, Odsjek za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, Osijek – Zagreb, 1997., str. 121.

mijene svih aspekata kazališnoga života odnosno legislativnih uokvirenja scenske prakse – o kojoj je državi/kulturnoj politici riječ, o stanju i statusu kazališta te načinima upravljanja i financiranja, o statusu glumca/glumica, o razvoju drugih profesija, kao i o različitim drugim pravilima što su danas regulirana različitim zakonima i podzakonskim aktima – uredbama, pravilnicima, statutima, odlukama, zaključcima, kolektivnim ugovorima. Nedvojbeno, zakon ocrtava umjetničke odrednice kao i odrednice spram naroda i države (N. Batušić), a kako hrvatsko kazalište simbolizira nacionalni identitet, ne čudi da je upravo Zakon o kazalištima 9. studenoga 1991. izglasan među prvima u Republici Hrvatskoj.¹⁰ U prvom nacrtu toga zakona još su živjeli terminologija socijalizma i modeli samoupravljanja (»kazalište je organizacija – poduzeće«), savjeti, zborovi radnika (Zakon o udruženom radu),¹¹ ali do zadnje verzije teksta između ostaloga definirao se odnos kazališta i vlasti glede financiranja i umjetničkog djelovanja (reper-toari koji se daju na uvid nadležnom ministarstvu odnosno pitanje praćenja ostvarenja programa od strane osnivača i vlasnika), statusi nacionalnih kazališta,¹² uvode se statusi kazališnih kuća te je omogućeno osnivanje privatnoga kazališta. Ministar prosvjete i kulture Vlatko Pavletić tada je energično zastupao uvođenje zakonskoga članka koji govori o zasnivanju radnoga odnosa umjetnika na dvije godine, što zapravo znači mogućnost

---

¹⁰ Počeo se pripremati u kasnu jesen 1990. i za manje od godinu dana stupio je na snagu. Dana 14. studenoga 1991. predsjednik Republike Hrvatske dr. sc. Franjo Tuđman potpisao je Ukaz o njegovu proglašenju, koji je objavljen u »Narodnim novinama«, br. 61, str. 1993-1996, a stupio je na snagu osmog dana od objave, čime je prestao vrijediti Zakon o kazališnoj i glazbeno-scenskoj djelatnosti (»Narodne novine«, Zagreb, br. 8/82, i 53/89).

¹¹ Primjerice, članak 24, stavak 2: »Intendant odnosno ravnatelj ima ovlasti koje u društvenom poduzeću imaju organ upravljanja i poslovodni organ.« Zakon o kazalištima (»Narodne novine«, br. 61/1991.).

¹² Među četiri nacionalna kazališta, Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu atribuirano je kao matično, ali poslije je ta atribucija izostavljena jer su zapravo nejasni »pravni dosezi njegove matičnosti.« Josipović, Ivo, »Pravne i organizacijske odrednice hrvatske kulturne politike«, str. 586.

prestanka radnih odnosa umjetnika u kazalištima,¹³ kao onaj »radikalni zahvat, koji će izazvati stanovite reperkusije«. ¹⁴ Teatrolog Igor Mrduljaš kaže kako odnos glumca i ravnatelja ovisi o relaciji država-glumište te u relaciji ravnatelja i glumca upravo ravnatelj ima posredničku ulogu između države kao vlasnika glumišta i glumaca kao stvaratelja kazališne predstave: drugim riječima, ravnatelj ima izdvojen položaj zastupnika vlasti.¹⁵ U novijoj hrvatskoj kazališnoj povijesti glumci su učvrstili status profesionalne i društvene priznatosti, ali nepisana su pravila u našoj kazališnoj svakodnevnici jača od pisanih dakle zakonom definiranih mogućnosti; to znači kako mogućnost izmjena i fluktuacija unutar ansambala kroz mogućnost angažmana (ugovora) na određeno vrijeme, odnosno formiranje ansambala temeljem umjetničke koncepcije ravnatelja još zadugo ostaju mrtvo slovo na papiru. Intendanti i ravnatelji dolaze i odlaze, ali ansamblu su nepromjenjivi.

Svejedno, ni prvi Zakon o kazalištima 1991., kao ni novelirani Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kazalištima donesen 30. siječnja 1997.,¹⁶ s brojnim izmjenama nedjelotvornih i loše formuliranih članaka, nisu postigli

---

¹³ Članak 13.: Umjetnik zasniva radni odnos na vrijeme od dvije ili četiri godine.

¹⁴ »Prema tome, idemo zatim, da se kazalište debirokratizira, da se ne petrificira ansambl, bez obzira na sve ostalo što će iz toga proizaći. /.../ da oni koji su tu zalutali, da onda oni potraže drugo zanimanje, a ne da se samo zato što ih je netko jedanputa namjestio u jednome kazalištu, da onda vuku se iz godine u godinu, čak i bez ikakvih uloga, i da na kraju tako dočekaju mirovinu.« Transkript saborske rasprave o prijedlogu Zakona o kazalištima na Vijeću udruženog rada (VUR, 46/3 lj), u: Fascikl *Zakoni o kazalištima*, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU.

¹⁵ Mrduljaš, Igor, »Glumci, zakoni i ravnatelji«, u: *Krležini dani u Osijeku 1993.*, HNK u Osijeku, Pedagoški fakultet, Osijek, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Osijek-Zagreb, 1995., str. 171-184.

¹⁶ Ovom Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o kazalištima donesenom 1997. prethodila je jedna izmjena Zakona o kazalištima donesena 1995. godine (»Narodne novine«, br. 50/95).

cilj ni namjeru reformiranja kazališne djelatnosti u Hrvatskoj, ostajući u okvirima iste koncepcije regulacije kazališne prakse. Osim toga, slabo se kontroliralo provođenje zakona i podzakonskih akata, a uz objektivne otegotne okolnosti (Domovinski rat, stvaranje države, promjena političkoga uređenja) ona ključna otegotna okolnost subjektivne je naravi i traje sve do danas, a to je – otpor prema promjenama. U teatrološkim čitanjima povijesti hrvatske kazališne legislative Nikola Batušić između ostaloga pedantno je opisao svoje sudjelovanje u radu na Zakonu o kazalištima 1991., kao član Komisije za izradu Zakona u širem sastavu, svjedočeći o načinu rada te utvrdivši kako ne zna tko je »u ime komisije izradio konačni prijedlog teksta zakona«¹⁷ iako pouzdano zna da brojni relevantni prijedlozi kazališta, pojedinaca i članova komisije koji su iznošeni na sjednicama nisu respektirani u tekstu zakona.

Javni dijalog zainteresiranih strana učinio je neusporedivo demokratsnijom višegodišnju proceduru izrade Zakona o kazalištima donešenoga u Hrvatskom saboru 16. lipnja 2006., koji je stupio na snagu 1. siječnja 2007.¹⁸ Opsežna dokumentacija pokazuje, naime, kako je kazališna struka sada itekako sudjelovala te kako su tijekom izrade konzultirani različiti kazališni dionici, a zakonodavac je usvojio niz primjedaba. Dakle, pod budnim okom medija, za istim stolom u Ministarstvu kulture sjedili su predstavnici glumaca u angažmanu i *slobodnjaci*, intendanti i ravnatelji, različite teatarske profesije i predstavnici sindikata; krojio se zakon kojim se nastojalo uravnotežiti različite poglede i interese, pozicije i iskustva, što

---

¹⁷ Batušić, Nikola, »Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, str. 122.

¹⁸ Nakon 1997., donesen je samo još jedan Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o kazalištima 13. prosinca 2000. u kojemu su se novelirala dva članka: brisala se obveza naknadne potvrde ministra kulture u članku 27. (»Ravnatelje ostalih javnih kazališta imenuju i razrješavaju predstavnička tijela vlasnika kazališta, uz naknadnu potvrdu ministra kulture.«) i dodao se članak 44a.: »Ministar može pravilnikom urediti pitanja u vezi sa statusom, ustrojstvom i financiranjem festivala.« (»Narodne novine«, 127/00).

je naposljetku u završnom tekstu moralo rezultirati kompromisom. Ključ je, dakako, u rukama zakonodavca, dakle države (čitaj: politike), ali interes je obostran: glumište nastoji ostvariti legitimitet vlastita djelovanja, a država »teži legislativnom uokvirenju scenske prakse, smatrajući s pravom nacionalno glumište važnim dijelom javnoga života«. ¹⁹

Zakon o kazalištima iz 2006. »uređuje obavljanje kazališne djelatnosti, a osobito osnivanje kazališta i kazališnih družina, ustrojstvo i upravljanje kazalištem, položaj kazališnih umjetnika i radnika te pitanja od značenja za kazališnu djelatnost«, ²⁰ a u članku 2. utvrđuje da je kazališna djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku i obavlja se kao javna služba te potonjim člancima postavlja čvrste okvire njezine nacionalne identitetske važnosti što znači i pravne sigurnosti svih aktera kazališne djelatnosti. Istodobno, zakon ima namjeru omogućiti umjetničku propulzivnost glede formiranja ansambala, ali ona se u praksi, na žalost, ne ostvaruje: glumac koji ulazi u angažman rijetko iz njega izlazi, solist koji ne pjeva godinama, može tako zauvijek. Iz iskustva upravljanja teatrom tvrdim kako je provedba zakona u živoj kazališnoj praksi ili polovična ili nemoguća: sudjelovala sam u završnoj fazi rasprava tijekom izrade zakona o kazalištima od 2005., potom provodila sve njegove »novine« i »starine« u radu, u natječaju za drugi intendantski mandat 2008. godine prvi put se iskušavala nova procedura izbora intendanta koja podrazumijeva suglasnost Kazališnoga vijeća te suosnivača i suvlasnika (tada različitih političkih stranaka na vlasti, HDZ-a u državi i SDP-a u gradu Zagrebu), a onda se 2012. pokazalo i kako ta ista procedura ne funkcionira kad je politička samovolja u pitanju, što je kulminiralo izmjenom Zakona o kazalištima u Hrvatskom saboru (tzv. *lex Lederer*) samo u dijelu koji se odnosi na način i ovlasti suosnivača

---

¹⁹ Batušić, Nikola, »Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, str. 122.

²⁰ Zakon o kazalištima, »Narodne novine«, 71/06.

u izboru intendanta središnje nacionalne kuće.²¹ U realnosti, i hrvatsko kazalište živi u ritmu četverogodišnjih promjena vlada i pod egidom da je *majka svih politika kadrovska politika*, što je dovelo do toga da se sada već malen broj ozbiljnih osoba želi uopće prihvatiti upravljanja teatrom pod takvim pritiskom politike.

Svakako, pitanje upravljanja i upravnih vijeća izvorište je trajnih prijevora između kazališta i države što se mogu pratiti kroz sve zakone posljednjih sto šezdeset godina, pa tako i kroz nacрте u radu na Zakonu o kazalištima (2006.). U kontekstu financijske neurednosti većine kazališta, cilj novoga zakona između ostaloga bio je uvođenje upravljačke, poslovne i financijske odgovornosti,²² a zakonodavac je imao namjeru uspostavljanja kontrolnog mehanizma kroz uvođenje upravnih vijeća (u konačnom prijedlogu nazvana Kazališnim vijećima), argumentirajući kako su ona potrebna kao »spona između osnivača i intendanta« te kako su »istinski neovisna«.²³ Međutim, u prvom nacrtu prijedloga zakona upravnom vijeću pridodane su neusporedivo veće ovlasti od intendanтовih, koji bi – potpuno nelogično – trebao odgovarati za organizaciju i provođenje umjetničkog programa, ali o malo čemu bi mogao i odlučivati. Tadašnji intendanti nacionalnih kazališta jednoglasno su reagirali na sporno definiranu ulogu upravnog vijeća, pa je uz medijsku buku između dvaju saborskih čitanja promijenjen taj apsurdan prijedlog te »intendant ostaje ključna osoba«, kako je glasilo

---

²¹ Dvije su se izmjene odnosile samo na procedure izbora intendantata: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kazalištima (»Narodne novine«, 121/13) i Zakon o izmjenama Zakona o kazalištima (»Narodne novine«, 26/14), jedino što je u prvoj izmjeni zakona 2013. uvedeno i peto po redu nacionalno kazalište – HNK u Varaždinu.

²² »50 % javnih kazališta 2004. godinu završilo /je/ s gubitkom«. Prijedlog Zakona o kazalištima. Programske želje uskladiti s financijskim mogućnostima. Izvješća Hrvatskog sabora, Zagreb, 27. veljače 2006., str. 3.

²³ Uvodno izlaganje ministra kulture Bože Biškupića. Prijedlog Zakona o kazalištima. Programske želje uskladiti s financijskim mogućnostima. Izvješća Hrvatskog sabora, Zagreb, 27. veljače 2006., str. 3.

jedan od novinskih naslova 2006.,²⁴ kao da je to ikada i smjelo doći u pitanje. Jednako je važna uloga Kazališnih vijeća u proceduri izbora intendantata, a koja se definirala kroz nacрте prijedloga zakona do konačnoga rješenja:²⁵ intendanta HNK u Zagrebu »imenuje i razrješava Vlada Republike Hrvatske na zajednički prijedlog ministra kulture i gradonačelnika Grada Zagreba po prethodno pribavljenom mišljenju kazališnog vijeća«, a intendanta nacionalnih kuća »na prijedlog kazališnog vijeća, imenuje i razrješava predstavničko tijelo osnivača, a potvrđuje ministar kulture«.²⁶ Iskustvo primjene zakona u praksi ne može osporiti činjenicu ili pobjeći od činjenice da je biranje intendantata i ravnatelja politički čin, a da se akteri toga izbora (članovi vijeća iz redova osnivača) otjelovljuju u sastavu i broju članova kazališnih vijeća. Danas, nakon petnaest godina iskustva i brojnih slučajeva, posebice glede procedura izbora intendantata i ravnatelja, smatram kako Kazališna vijeća treba ukinuti ne samo zato što su instrument političke volje vlasnika i osnivača kazališta, već stoga što je njihovo postojanje ispražnjeno od svakoga smisla, a kazalištem treba upravljati samo intendant/ravnatelj kao jedino odgovoran za provedbu svoga umjetničkog i financijskog programa temeljem kojega je imenovan, dok nadzor nad zakonitošću rada te programskim i financijskim rezultatima mora provoditi vlasnik i osnivač (država, županija, grad). Tako je, uostalom, u većini europskih država.

Početak i kraj svih prijedora te svojevrsni pokusni poligon za sva nedostatna legislativna rješenja u svim zakonima o kazalištima do danas, bio je i ostao HNK u Zagrebu – odnos njegovih dvaju suosnivača

---

²⁴ Tešinski, Sonja, »Intendant ostaje ključna osoba«, *Vjesnik*, 10. lipnja 2006., str. 83.

²⁵ Tako je, primjerice, po Nacrtu prijedloga Zakona o kazalištima 20. studenoga 2004. posve nelogično intendant HNK u Zagrebu trebala imenovati Vlada samo na prijedlog ministra kulture, a za druga nacionalna kazališta na prijedlog upravnih vijeća!

²⁶ Zakon o kazalištima, članak 25. (»Narodne novine«, 71/06).

i suvlasnika, programski i financijski okvir, njegov status u odnosu na druga nacionalna kazališta, njegova pripadnost državnim uredbama koje činovnički kategoriziraju kazališne profesije (Uredba o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama),²⁷ tri različite umjetničke grane u jednoj kući (drama, opera, balet) na jednoj sceni – pa je učinkovitost svakoga zakona najvidljivija i »najbolnije« se slama upravo *na leđima* nacionalne kuće. Međutim, nakon izglasavanja tada novoga Zakona o kazalištima godine 2006. kazališni djelatnici bili su gotovo jednoglasno zadovoljni jer su sudjelovali u izradi zakona te su im uvažavane sugestije i primjedbe, a osim Kazališnih vijeća uvedene su i mnoge novine (poslovni ravnatelj, sprečavanje sukoba interesa, mogućnost osnivanja nacionalnog kazališnog ansambla, postupak izbora i imenovanja intendanta, zabrana natjecanja kazališnog radnika s kazalištem, programski i financijski okvir za mandatno razdoblje koje donosi osnivač). Poput svih, podržavala sam donošenje novoga zakona, iako pomalo suzdržana jer smatram kako zakon služi praksi i tek kroz nju ga je moguće kritički sagledati. Kao poseban zakon (*Lex specialis*) koji uređuje poseban predmet i koji odstupa odnosno potire opći zakon (*Lex generalis*), Zakon o kazalištima trebao je biti »jači« od zakona koji uređuje opća pitanja, ali očito je bilo da neće zaživjeti kao pravi *lex specialis* kada mu primjenu ograničavaju brojni drugi opći zakoni: Zakon o ustanovama, Zakon o upravljanju ustanovama u kulturi (koji je u određenim pitanjima *lex specialis* u odnosu na Zakon o ustanovama), Zakon

---

²⁷ Plaće zaposlenika HNK-a u Zagrebu uređene su Zakonom o plaćama u javnim službama, Zakonom o osnovici plaće u javnim službama te Uredbom o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama. Navedeni zakonski i podzakonski propisi primjenjuju se samo na javne ustanove koje se financiraju iz državnog proračuna, što znači u slučaju kazališta, samo na jedino državno – HNK u Zagrebu. Primjena navedenih propisa na kazališta u potpunosti je promašena jer i kazališne umjetnike uvrštava u službenička zvanja, a prema kazališnoj se djelatnosti odnosi kao prema svim drugim javnim službama, s kojima se prema načinu rada, a samim time ni vrednovanja rada, ne može usporediti.

o financiranju javnih potreba u kulturi, Zakon o strancima i ponajprije – Zakon o radu. Na tom istom, na početku izlaganja citiranom, dvodnevnom okruglom stolu, poslovni ravnatelj Theater Holdinga Graz Peter Nebel rekao je da je glede naše situacije kao prvu našu veliku temu izdvojio pitanje »Zakona o radu, kao i pitanje radnog sastava i socijalne situacije svih zaposlenih u kazalištu«: »Po onome što sam jučer čuo, prema novom prijedlogu zakona, tu neće doći do bitnih promjena, neće primjerice doći do ugovora na određeno radno vrijeme i mogućnosti davanja otkaza. Ako tu postoji nemogućnost toga, pitam se koji smisao imaju razmišljanja o novoj organizaciji kad oko 80 % organizacije ostaje isto.«²⁸ Pri tom, dakako, nije mislio kako radnicima ne treba osigurati njihova prava. Naprotiv. Suština problema je u tomu što ni s jedne strane – ni države, a ni kazališta – nema prave spremnosti na promjene i reorganizaciju ne samo ustanova nego i cijeloga sustava, a time ni načina razmišljanja i rada. No, sami to nećemo naglas izgovoriti, bez posljedica to nam može reći samo netko izvana.

Iako su potrebom donošenja Zakona o kazalištima kao posebnoga propisa 2006. prepoznate posebnosti kazališta i kazališne djelatnosti, ustrojstva i upravljanja kazalištem, kao i posebnosti u pogledu radnopravnih odnosa, primjena u praksi pokazala je da su brojni odnosi koje je Zakon trebao posebno urediti samo djelomično uređeni ili su u potpunosti ostali neuređeni. Na taj način stvorile su se pravne praznine koje su otvorile put primjeni brojnim općim propisima što, s obzirom na posebnosti kazališta i kazališne djelatnosti, otežava upravljanje i organizaciju rada. Brojnost zakonskih i podzakonskih propisa koji se primjenjuju na kazalište i kazališnu djelatnost ostavlja prostor čestim različitim tumačenjima i neujednačenoj primjeni pojedinih propisa, a to stvara dodatnu pravnu nesigurnost. Bezuspješno sam godinama ukazivala na pitanja i probleme koji su se otvorili primjenom Zakona o kazalištima i ostalih zakonskih i podzakonskih propisa u kazališnoj praksi te iznosila prijedloge promjena

---

²⁸ »Kazališni zakon na okruglom stolu u Rijeci«, str. 51.

zakonodavne regulative kao i moguća rješenja za brojne probleme nastale primjenom važećeg zakonskog uređenja kazališta i kazališne djelatnosti. Uz spomenuto jasno razgraničenje Zakona o kazalištima kao *lex specialisa*, između ostaloga treba posebno urediti i izdvojiti odredbe o HNK u Zagrebu te ujednačiti odredbe koje se odnose na sva nacionalna kazališta, riješiti alarmantan problem tzv. beneficiranog radnog staža (zbog kojega je gotovo uništena kvaliteta i kvantiteta ostarjelih baletnih ansambala),²⁹ redefinirati »sprečavanje natjecanja kazališnog radnika s kazalištem«. Također, potrebno je urediti sva pitanja glede radnih odnosa, a posebice sklapanje ugovora o radu na neodređeno vrijeme, pitanje radnog vremena (zbog specifične djelatnosti i načina rada u kazalištu), izmijeniti sustav plaća i uvesti mogućnost stimulacija,³⁰ drugim riječima i jedinstven kolektivni ugovor kojim bi se mogla urediti pitanja iz radnih odnosa za

---

²⁹ U Zakonu o kazalištima iz 1997. članak koji je omogućavao odlazak temeljem tzv. beneficiranog staža glasi: »Članak 39a.

Kazališnim umjetnicima prestaje radni odnos u kazalištu prestankom ugovora o radu:

1. kada navršše 40 godina staža osiguranja ili 65 godina života i 15 godina mirovinskog staža, ako se intendant, odnosno ravnatelj kazališta i kazališni umjetnik ne sporazumiju o produženju radnog odnosa za još najviše godinu dana, te
2. u drugim slučajevima određenima zakonom.«

Kako je ta odredba 2006. izbačena iz Zakona, za tzv. beneficirana radna mjesta (balet, orkestar) ne može se ostvariti svrha odredbi Zakona o stažu osiguranja s povećanim trajanjem: drugim riječima, baletni plesači (i operni solisti) koji više ne mogu plesati sada već čine većinu postojećih hrvatskih baletnih ansambala.

³⁰ Mogućnost stimuliranja rada u kazalištima tema je o kojoj se desetljećima raspravlja, još iz vremena socijalističke Jugoslavije, o čemu zanimljivo govori glumac Stevo Žigon: »Ima nekoliko osnovnih problema u vezi sa nagrađivanjem prema radu u pozorištima. Izdvojio bih ove: suprotnost između kvaliteta i kvantiteta rada; suprotnost između sadašnjeg i minulog rada; suprotnost između nagrađivanja po predstavama i nagrađivanja za pripremu predstava; suprotnost između startne osnove i varijabilnog dela nagrade za rad.« Osmi kongres Saveza udruženja dramskih umjetnika Jugoslavije, Uvodni referat generalnog sekretara Steve Žigona. *Prolog* XI/41-42, Zagreb, 1979., str. 17.

sva kazališta. Iako se, sukladno članku 2. Zakona o kazalištima, kazališna djelatnost obavlja kao javna služba, zbog načina osnivanja i financiranja, ne postoji jedinstveni kolektivni ugovor za kazališnu djelatnost.³¹ Primarni je cilj kolektivnih ugovora uređivanje uvjeta rada te predstavljaju važno sredstvo konkretizacije adekvatnosti radnih odnosa, koje u konačnici može utjecati i na radno zakonodavstvo uvrštavanjem standarda postignutih kolektivnim ugovorima u radno zakonodavstvo. Upravo zbog važnosti kolektivnih ugovora kao autonomnog izvora radnog prava, nužno je pitanja iz radnih odnosa koja se mogu urediti kolektivnim ugovorom, a zajednička su svim kazalištima (radno vrijeme, stanika, odmori i dopusti) urediti ili zakonskim aktom ili kolektivnim ugovorom koji bi obvezivao sva javna kazališta, posebno sva nacionalna kazališta. Bez jedinstvenog uređenja, važna pitanja poput radnog vremena, posebno preraspodjele radnog vremena, stanke, odmora, dopusta u gotovo svakom su kazalištu različito uređena što je loše zbog pravne nesigurnosti, neujednačene prakse te nepostavljanja standarda u pogledu radnih uvjeta samih kazališnih umjetnika i ostalih kazališnih radnika bez kojih ostvarenje kazališne djelatnosti ne bi bilo moguće. U Njemačkoj, primjerice, ne postoji zakon o kazalištima, ali postoji kolektivni ugovor kojim su uređena i pitanja radnog vremena, odmora, dopusta, plaća, pitanja iz socijalnog i mirovinskog osiguranja i slična pitanja, a koji obvezuje sva kazališta u zemlji.

Pitanje statusa orkestarskih postavljaju se još od izrade prvoga Zakona o kazalištima 1991., pa je potrebno diskutirati i o proširenju polja primjene Zakona o kazalištima i na glazbene ustanove (Zagrebačka filharmonija i

---

³¹ Primjerice, suosnivači Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu jesu Republika Hrvatska i Grad Zagreb te se financira iz proračuna države i proračuna Grada Zagreba (51 % – 49 %). Zbog navedenoga, HNK u Zagrebu obavezan je primjenjivati Temeljni kolektivni ugovor za službenike i namještenike u javnim službama te Granski kolektivni ugovor u ustanovama u kulturi koje se financiraju iz državnog proračuna, dok je primjerice Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca dužno primjenjivati Kolektivni ugovor za zaposlene u ustanovama kulture kojih je osnivač i financijer Grad Rijeka.

Dubrovački simfonijski orkestar), koje su također ustanove od interesa za Republiku Hrvatsku u jednakoj mjeri kao i kazališna djelatnost koju je Zakon o kazalištima u članku 2. proglasio djelatnošću od interesa za Republiku Hrvatsku. U navedenim ustanovama djeluju orkestralni solisti i članovi orkestra te dirigenti, dakle umjetnici, a upravo zbog srodnosti kazališne i glazbene djelatnosti te načina rada i radnog vremena orkestralnih umjetnika u kazalištima i glazbenim ustanovama, bilo bi korisno proširiti polje primjene Zakona o kazalištima i na glazbene ustanove.

Naposljetku, očito je da se, usprkos dobroj namjeri, još uvijek važeći Zakon o kazalištima iz 2006. sa svojim izmjenama i dopunama iz 2013. u mnogim aspektima pokazao nedjelotvornim, posve sigurno ne stimulirajući i ne omogućujući kvalitetu. I tu se sada postavlja logično pitanje, pitanje s početka svake »balade o zakonu« koji očito nije primjenjiv: trebamo li uopće zakon o kazalištima, ako ga, primjerice, nema Njemačka, kao jedna velika kazališna kultura? Smatram kako nije sporno da trebamo jer ne samo što proizlazi iz naše tradicije kao, uostalom, i postojanje stalnih ansambala, već na određeni način štiti jednu umjetničku djelatnost unutar sustava institucionalne kulture.

Ako već nije upitno da je kazališna djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku i da se obavlja kao javna služba, osim što ga nema smisla raditi ako ne bude pravi *lex specialis* i ako se ne bude provodio kao ovaj postojeći, vraćamo se temeljnim pitanjima koja nikako nismo u stanju otvoreno postaviti – ni država kazalištu a ni kazalište državi: što se sve regulira zakonom i o(ne)mogućava u praksi te hoće li se uopće primjenjivati, je li postojeći sustav održiv te kakva je njegova realna financijska potreba, koje su programske i financijske strateške smjernice što utemeljuju novi zakon, treba li nam pet nacionalnih kazališta i koja je njihova misija. Prije svega, u hrvatskom zakonu o kazalištima u 21. stoljeću morala bi se prepoznati intencija ostvarenja propulzivnog kazališnog života, a država otjelovljena u kulturnoj politici jasno bi morala reći što želi od kazališta i u tom smislu odgovorno i precizno projektirati strategiju odnosno dinamiku ostvarenja

prijeko potrebnih promjena sustava organiziranja, financiranja te novoga zakonodavnog okvira.

Sve su to pitanja koja se i ne postavljaju, iako je u najavi još jedna promjena zakona, za koju možda i ne treba imati previše iluzija kako će joj realni pogled iz kazališta čak i koristiti.

LITERATURA

- Mrduljaš, Igor, »Glumci, zakoni i ravnatelji«, u: *Krležini dani u Osijeku 1993.*, HNK u Osijeku, Pedagoški fakultet, Osijek, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Osijek – Zagreb, 1995., str. 171-184.
- Batušić, Nikola, »Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, u: *Krležini dani u Osijeku 1995.*, Druga knjiga, HNK u Osijeku, Pedagoški fakultet, Osijek, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU, Osijek – Zagreb, 1997., str. 121-133.
- »Kazališni zakon na okruglom stolu u Rijeci«. *Kazalište*, 25/26, Zagreb, 2006., str. 44-59.
- Josipović, Ivo, »Pravne i organizacijske odrednice hrvatske kulturne politike«. *Zbornik PFZ*, 47(5), Zagreb, 1997., str. 561-595.
- Pavis, Patrice, *Pojmovnik teatra*. ADU Zagreb, Centar za dramsku umjetnost Zagreb, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2004.
- Paro, Georgij, »Hrvatsko kazalište danas je intelektualno i moralno neprepoznatljivo«. Razgovarao Igor Mrduljaš. *Hrvatsko slovo*, Zagreb, 30. prosinca 2005.
- Lederer, Ana, »Ingerencije vijeća su veće od intendantovih – Tko se boji kazališnog zakona«. Kultura utorkom, *Vjesnik*, Zagreb, 8. studenoga 2005., str. 17.
- »Uvođenje upravnih vijeća nije politizacija kazališta«. Razgovor s Božom Biškupićem. Kultura utorkom, *Vjesnik*, Zagreb, 8. studenoga 2005., str. 37-38.
- Tešinski, Sonja, »Intendant ostaje ključna osoba«, *Vjesnik*, Zagreb, 10. lipnja 2006., str. 83.

LAW SEEN FROM PERSPECTIVE OF THE THEATRE

Abstract

The text analyzes the implementation of the Law on Theatres in practice and questions if it is possible for a theatre head/director to fully realize his artistic, aesthetic and program vision, given that managing a theatre depends on the cultural policy of the founder and owner who set the legal, organizational and financial framework. Since the first Law on Theatres from 1991, adopted with the aim of protecting the foundations of the national culture and its functioning as well as encouraging artistic creativity, until the currently valid one from 2006, the objective of reformation of theatrical activities in Croatia has not been reached. Up to this date no laws which refer directly to the theatre, nor any other laws that have an important impact on the life of the theatre can provide a viable framework to the artistic creativity and production. The practice has shown that numerous legal loopholes and uncertainties of the Law hamper management and organization of theatre business, which has proven itself to be ineffective and unmotivating for the quality and artistic force of creation.

Key words: Law on theatres; cultural policy; national theatre; theatre production